

Meenutusi Karl Praaklist

Karl Praakli sündis 24. septembril 1905 väikeses talus Emajõe lähedal Mäksa vallas Kastre Vönnus. Sünnitalu peremeheks oli Karl Praakli ema poolt vanaisa, kes oli ametilt vallavanem ning viibis vähe kodus ega teadnud majapidamisest midagi. Talu perenaiseks oli väga tubli ja toimekas vanema, kes vajaduse korral tohterdas ka haigeid, tundis masseerimiskunsti ja jättis üldse oma isiksusega lastesse tugeva mulje.

Lapsepõlv möödus I maailmasõja päevil, mil isa võitles neli aastat sõjaväljal ja ema pidi toitma üksi 4 last. Hiljem töötas isa Kastre lauatehases töölisena, ema aga isahiljem venna talus põldudel.

Kuna Karl oli viiest lapsest vanim, ülandati ta juba varakult peakarjapoisi seisusesse, samal ajal kui nooremad vennad pidasid hane- ja seakarjuse ametit. Tihti meenutas K. Praakli, kuidas onunaine teda hommikuti äratas: «Karlo, Karlo, tõuse üles! Kell juba neli, käib viie peale, saab varsti kuus.»

Karjas käies õppis ta loodust jälgima ja armastama. Loodusearmastus oli tema esimene armastus ja tekkis veel enne kui kiindumus teadusse ja kunsti. Samuti pidas ta lugu maaharimisest ja selle harijaist. Pensionil olles võttis ta osa isegi aiandusmesindusseltsi tööst.

Karl Praakli vanem õde Leida on meenutanud: «Suviti tuli Ahja jõe luhal nädalalpäev heina teha. Sellest loodi Karl laulukese:

«Kui Kastre ala soo peal
ma suvel haina tei.

Siis vana kenne veere all
ma kesva kõrti sei.»

See oli ainult näide. Laul ise oli muidugi palju pikem. Kooliteed alustas Karl Praakli kodust 8 km kaugusel Asuvas Vönnu valla- ja kihelkonnakoolis, kuhu tuli esmaspäeva hommikuti jala astuda, nädala leivakotti seljas. Pärast selle lõpetamist andis ta oma dokumentid sisse Tartu õpetajate seminaris ja pärast tihedat konkurssi oli arvatud I kursuse õpilaste nimekirja.

Õtsiv nooruk sattus ärksa vaimuga õhkkonda. Ta võttis osa näiteringi tööst. Nii lähenes Karl Praakli teatrile ja hakkas teatris nägema rahva vaimse taseme kasvatajat.

Seminaris võttis Karl aktiivselt osa õpilaste omavalitsusest, võideldes õpilaste õiguste eest. Õpilaste vaimsele arengule mõjus hästi osavõtt eneseharimise rühma tööst. Koolivaheaegadel teenis Karl Praakli Kastre lauatehases kirjutajana kooliraha. Ta lõpetas Tartu õpetajate seminari 1929. a.

Siitpeale algab pedagoogi ja

ühiskonnategelase töö eesti rahva vaimupõllul. Esimene töökoht on Kudina algkoolis, kus ta peagi seisab kultuurielu eesotsas. Koolivend Aleks Vallner meenutab, et Karl Praakli pedagoogiliseks pealiiniks oli see, et koolis ei või peaeesmärgiks saada aju halli massi täitmist rohketel faktidega, vaid laste vaimsete võimete äratamine ja kasvamine.

Karl Praakli oli veendunud Adolf Diesterwegi kuulsas ütlemisses — «kedagi ei harita, gaüks peab end ise harima». See harimine kulgeb töö kaudu õpetaja abiga. Seitse aastat möödus kiiresti. Need seitse Lõuna-Eestis elatud vahetati Põhja-Eestiga. 1936. aastal abiellub Praakli kolleeg Hilja Kleitsmanniga ja asub elama Rakveresse, hiljem Petserisse. Töö jätkub koolides.

1940. a. sügisest töötab Praakli Haridusministeeriumis koolide inspektorina. Samal aastal suunas nimetatud asutus Hilja Praakli Narva naiskooli direktoriks. Pere-kond kolis sinna. Karl Praakli töö- ja elukohaks jäi Tallinn, kust ta käis mitmes kohas Eestis kooli inspekteerimas. Kaks päeva enne sõja kuulutamist algas Karl Praakli puhkus. Augusti lõpul jõudsid saksalased Tallinna. Paari nädala pärast viidi kolmest Virumaa koolist kolm õpetajat Rakvere vanglasse. Nende hulgas ka Karl Praakli. Põhjus- seks see, et ta oli 1940. a. edutatud vaneminspektoriks. Vanglas oli ta 360 päeva, kus oli koka abiline. Seal oli parem, kui kärelda külmaga välitöödel ja toidu poolest ka etem. Närvesööv oli alaline hirmu all elamine. Mõtete mujale juhtimiseks oli võimalus puutööd teha. Tehti ehtekastikesi, lastele vineerist linde, oli võimalus lugeda.

Kui õhtul anti käsk: tappi minekuks valmis olla, siis oli elupäevadel lõpp. Kui käsk anti hommikul, siis oli vabaks lastud ja kojumine. See päev Karl Praakli oli 12. august. Vabanenud vanglast, saab Praaklist Läänemaal Saulepi kooli õpetaja, siis direktor. Saulepis oli 1942. aastal erakordne see, et tulevalgust saadi sügisest kevadeni küdevate ahjude avatud uste kaudu ja nn tattminadest. Õpilased raamatuid lugeda ei saanud, jutustati, lauldi ja kuulati õpetajat.

Need neli aastat, mis raskustega pooleks elati, jätsid hinge unustamatult head mälestused. Kõik ümbruskonna inimesed olid kiiduväärselt head. Rõõmus meel andis elujõudu. Peredes peeti palju igasuguseid talguid, kuhu õpetajad olid alati palutud. Pärast tööd lauldi ja tantsiti. Igal laupäeval oli kahes koolile lähemas talus

kõetud saun, kuhu õpetajaid oodati. Pärast sauna paluti alati lauda õhtusöögile. Tuba oli ahjusooja sepiku- või saialõhnaline. Elati koolimajas. Mööbel oli jäänud Narva. Sõja lõppedes oli linn varemeis. Maja, kus Praaklid elasid, enam ei olnud.

Saksa sõjaväkke mobiliseeriti Karl Praakli 1944. a. Mõne kuu oli ta seal tõlgiks. Kui ta sai kuulda, et sakslastel on põgenemine ees, oli nuputamist, kuidas minema pääseda. Läbi soode ja metsade jõudis ta mõne ööpäevase vintsutuse järel koju.

Edasi jätkub töö Lihula ja Märjamaa keskkoolis. Esimese eesti keele õpiku kirjutas Karl Praakli 1945.—46. aastal. Esimese õpiku autoriks oli ta üksi. Hiljem järgnes koostöö K. Ordliku, J. Valgma ja V. Maansoga.

Karl Praaklist mitteolenevatel põhjustel kujunes olukord selliseks, et oli parem teise paika elama ja töötama asuda. Kodanliku Eesti aegsed haritlased tunnustati nationalisteiks ja neile tehti mitmesuguseid kitsendusi.

1950. a. sügisest alates elavad Praaklid Kehtnas. Karl Praakli asub tööle kolhoosiesimeeste ettevalmistamise põllumajanduskeskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Sel ajal ilmuvad tema sulest üldhariduskoolide õpikud ja pedagoogilised artiklid. Et lähemal seista üldharidusliku kooli probleemidele, asub Praakli 1958. aastal Kehtna kooli õpetajaks. Jätkub õpikute koostamine. Mitmel aastal võtab Praakli osa uurijate rühma tööst. Perioodikas ilmub järjest rohkem tema nimega pedagoogilisi artikleid. Saab valmis teaduslik uurimus pealkirjaga «Isiksuse kasvatamine». 1960. a. anti Karl Praakli teenelise õpetaja aunimetust.

Praakli oli mitmekülgsete huvidega inimene. Väga armastas ta reisida ja ilma näha. 1931. a. oli võimalus mõnekümnel õpetajal välismaal käia. Sõidukuludeks võttis ta pangast laenu. Nii õnnestus olla Saksamaal, Pariisis ja Nizzas, Roomas ja Venetsias. Pariisi linnapea palus õpetajad audientsile, kus ta külalisi tervitas ja kostitas kohviga.

1936. a. suvel oli Karl Praakli külas Soomes Tuusulas ühel koolijuhatajal. Tähelepanuväärne oli see, et koolimaja põrandad olid Soomes kaetud kulumiskindla massiga, et oleks kergem puhastada ja ühtlasi summutaks ka jooksumüra.

Huvitav oli seegi, et Soome koolides anti õpilastele õppe- raamatud tasuta. Algas tihedam suhtlemine üle lahe elavate hõimlastega. 1938. a. esines Karl Praakli Helsingis õpetajate kursustel loenguga Johannes Käisi pedagoogilistest meetoditest. Ettekanne oli soome keeles.

1939. a. oli Karl Praakli Mikkeli lähedal suveülikoolis. Kohtuti mitmete õpetajatega kodus ja suvilates. Mängiti tennist, musitseeriti, tehti paadisõite.

Milline oli Karl Praakli lähedaste, sõprade, kolleegide ja õpilaste mälestustes?

Aleks Vallner, koolivend: «Oma pedagoogiliste töekspidamiste lättaks on Karl Praakli korduvalt tunnistanud Johannes Käisi ideestiku. Tema arvates õppeadukuse probleemid ei ole, kui koolitöö on õigesti alustel. K. Praakli oli vana põlvkonna õpetaja, kes oskas äratada huvi õppeainete vastu. Ta oli viljakas kirjamees, õpikute autor, lektor, rännumees, loodusesõber, kõikide kaunite kunstide austaja, erudeeritud inimene, sõber, suurepärase seltskonnainimene (ilma viinata) ja lõpuks pedagoogika sügavusse tunginud koolimees.»

Leo Voltri, Kehtna teatlane: «Kehtnas ei peetud ühtegi seltskondlikku olemist ja pidu ilma Karl Praakli peokõne või deklamatsioonita.»

Luulik Kõkamägi, kunstnik, Karl Praakli sõber: «Mind saelus eelkõige tema uudishimu. See A ja O, algus ja ots. Uudishimu parimas mõttes. Tahe kõigest osa saada, kõike mõista, kõike tunda, kõigiga kaasa elada. Ta oli inimene, kelles põles igavene edasipüüdlemine, tunglemine, kes alati luges midagi, õpis midagi, täiendas ennast. Tal oli erakordne anne kiskuda kaasa huvitavasse ja elavasse vestlusesse. Probleeme oli tal palju. Olgu siis pedagoogika, didaktika, kunst, kirjandus, poliitika. Kõigis näis ta olevat ühtviisi kodus.»

Maria Huik, kolleeg Rakvere naiskooli päevilt. Abikaasa palvel viis pakke vanglasse.

«Karl Praakli oli äsja abiellunud Rakvere naiskooli kooli õpetaja Hilja Kleitsmanniga ja töötas samas koolis eesti keele õpetajana. Ta oli väga lugupeetud ja temperamentne õpetaja. Kui Hilja Praakli koos oma abikaasaga Setu rahvarõivastes koolipeol valssi keerutas, siis jälgis kogu õpilaskond vaimustusega nende tantsu.»

Vanglapäevilt mäletan, et Karl Praakli oli üks neist, kes hoidis oma rõõmsa meele ja huumorisa kaasvõngide meeleolu üleval. Vanglas valmistas ta kalendri. Ta tegi iga päeva kohta kalendrilehe. Selleks kasutas vanu ajaleheservi, pakkepaberitükke, kartongi. Lehele kandis ta kirjanike ja luuletajate sünnipäevi, luuletusi, satiiri ja muud.»

Karl Metsnik, kunagine õpilane: «Karl Praakli armastas oma kutseala. Ta organiseeris kirjandusõhtu, kuhu oli kootumisele palutud oma 34. sünnipäeval Juhan Smuul. (Järg 4. lk.)

Meenutusi

(3. lk. järg)

Lumetuisk ummistas aga teed, oodatu jäi tulemata. Karl Praakli vastas telegrammiga:

Läks nurja igatsetud oodat' kohtumine, sest eraldas meid tuisand tee.

On tagatalvest hoolimata

kevadine me õnnitlus, me ootame

Teid veel.

Karl Praakli osutas suurt lugupidamist meie rahvuslikele suurkujudele C. R. Jakobsonile, L. Koidulale jt. ning sisendas niisama suurt tunnustust oma õpilastesse.

Tegelikult oli selle röömsameelse inimese elu väga raske. Abikaasa Hilja Praakli jäi voodihaigeks varsti pärast tütre sündi. Karl Praakli oli kõik need aastad haige hooldaja, tütre kasvataja. Ta oli suurem kui ta saatus.»

Kolleeg Kudina algkooli päevilt: «Karl Praakli oli aktiivsemaid «Õpetajate Lehe» kaastöölisi. Tema sulest ilmus vaimukaid vesteid ja joonealuseid Kondimäe koolmeistri

Peeter Pikksääre nime all. Need olid tol ajal väga populaarsed, sest neis said sarjata nii tagurlikud koolitegelinskid, inspektorid-bürokraadid ja sammalt kasvatavad kolleegid. Vestete loetavust tõstis autori mahlakas keel ning mõnus huumor, mis olid üldse omased ka tema sõnavõttudele ja esinemistele. Muusikast paelus teda klassika. Tal oli suur heliplaadikogu. Eriti köitis orelimuusika. Ta oli niisuguseid koolimehi, kes oskas leida kontakti oma õpilastega.»

Meeli Toome, kolleeg Kehtna 8kl. koolist: «Karl Praaklist kui inimesest on meelde jäänud kõigepealt tema huvi paljude elualade vastu ning sügavad teadmised neist. Elurõõmus olek vaatamata sageli esinevatele tõsistele tervisehäiretele, hea kontakt kõigi ümberkaudsete inimestega alates vanakestest kuni koolieelikuteni. Kolleegina oli ta parim inimene, keda üldse võib ette kujutada: lahke, abivalmis, röömsameelne, uute algatuste toetaja.»

AINO SUVISTE